

„Causa Heidegger“ contra „causa Hromádka“

Ladislav Hejdánek

in: Reflexe, 1989, n. 2, p. 8.4–7

in: Reflexe, 1989, č. 2, str. 8.4–7 (samizdat)

♦ glosa, česky, vznik: 1988 ♦ poznámka: pro samizdatovou Reflexi č. 2; viz Myšlenkový deník 1989.3, 89/322–326

♦ gloss, Czech, origin: 1988

„Causa Heidegger“ contra „causa Hromádka“ [1988]

Filosofie není jen výsostná intelektuální disciplína, v níž a za níž by se filosofující subjekt mohl ztrácet nebo dokonce záměrně skrývat. Na rozdíl od speciálních vědeckých disciplín, zejména přírodních, se filosofie hned několikerým způsobem vztahuje k celku, a víc než vztahuje: udržuje v jednotě – a filosofujícího nutí udržet v jednotě – nejenom jednotlivé poznatky se smyslem celku, nejenom jednotlivé filosofické disciplíny s celkem filosofického náhledu a myšlení, ale také samo myšlení a život, a to znamená určitou filosofii s životem určitého myslitele. A život, životní historie filosofů má svou důležitost *sui generis* dokonce v rámci filosofického systému, natož v rámci celé filosofie těchto myslitelů. Proto můžeme právem považovat za filosoficky legitimní a velmi relevantní, když někdo podrobí filosofické reflexi nějaké životní rozhodnutí určitého myslitele. Zajisté také a právě zde platí, že *quod licet Iovi, non licet bovi*, přeloženo v aktualizované podobě do našeho kontextu to znamená: co je dovoleno filosofovi, není dovoleno jen tak nějakému kibicovi nebo milovníku drbů či fanatickému horliteli atd.

Když vyšla ve Francii v r. 1987 kniha Victora Faríase o Heideggerovi a nacismu, vyvolala bouřlivou diskusi, která zdaleka nezůstala vždy na úrovni svého tématu. Již o rok později nazval Francois Fédier onen výbuch studií, článků i poznámek, které se krom hlavního předmětu týkaly většinou nevysloveně, ale často i výslovně mnoha jiných věcí, „skandálem“. (*Heidegger: anatomie d'un scandal*. Paris, R. Laffont 1988.) Proč došlo k tomuto „skandálu“ právě ve Francii, a to dokonce více než půl století po prohrěších německého filosofa? Nevěřím, že by se soudný člověk mohl spokojit s vysvětlením, které se zdá být nejvíc nasnadě: heideggerovství (podobně jako fenomenologie vůbec) začalo v posledních desetiletích stále víc pronikat do Francie, a tak muselo dříve nebo později dojít k reakci. A protože není zrovna snadné se s Heideggerem kriticky vyrovnat na půdě filosofie, byla tu vždycky otevřená možnost odrovnat Heideggera poukazem na jeho politické lupy. Už v roce 1962 vydal v Bernu na svůj náklad (resp. mnoha zájemcům také na svůj náklad knihu zdarma rozesílal) D. Schneeberger, *Nachlese zu Heidegger*, Faríasova kniha je jen vylepšenou verzí Schneebergerova čtvrt století starého pamfletu – a sama je z větší části také jen pamfletem. Chilský emigrant, který přednáší na Svobodné universitě v Západním Berlíně (nikoliv filosofii; ale filosofii studoval a dokonce navštěvoval soukromý Heideggerův seminář o Hérakleitovi v r. 1969), snad ani netušil, co právě ve Francii svou knihou vyvolá (Farías psal španělsky a zřejmě byl jako první pořízen překlad německý, ale nejdříve vyšel onen zmíněný francouzský). Nakladatelství Verdier zřejmě odhadlo, že ve Francii je situace pro úspěšné vydání knihy příznivá a takřka již „zralá“. V každém případě se zdá všechno ukazovat k tomu, že bouře vznikla nikoliv kvůli Heideggerovi, ale především kvůli Francouzům samotným a jejich válečné a poválečné historii. Diskuse o Heideggerovi a jeho vztahu k nacismu je pro Francouze způsobem, jak se znovu vrátit k nepřeboleným stránkám vlastních dějin. V diskusi tedy musíme velmi pozorně sledovat také a zejména to, co tam výslovně ani není vůbec nebo alespoň nikoliv naplno řečeno.

Mezitím vlny rozčeřené francouzské hladiny dospěly znovu do Německa a vyvolaly tam rovněž novou diskusi (a také německé vydání Faríasovy knihy). Dojem z německé diskuse je ovšem značně rozdílný od dojmu z diskuse francouzské. Zatímco Francouzům jde zjevně nebo méně zjevně především o ně samé, v Německu je všechno jinak: téměř všichni se tam tváří, jako by vůbec nešlo o otázku Němců a německé filosofie, ale o limitovaný problém jednoho filosofa a jeho politické (zajisté velmi problematické) angažovanosti. – Nemyslím, že by jak francouzská, tak německá diskuse dospěly k nějakým novým a pozoruhodným výsledkům: s nějakým závěrečným soudem budeme muset asi ještě nějaký čas počkat. Ale po celou dobu jejich průběhu se mi vnučuje otázka mimořádného myslitelského dosahu, a to jak filosofického, tak – v našem případě – theologického.

My Češi totiž máme do jisté míry analogický případ, i když analogie jsou jen omezené a rozdílnosti nápadně velké. Ale tím spíše je třeba tento náš problém vidět v souvislostech přinejmenším evropských a snad světových, neboť jeho význam je tím větší, čím tu bude víc odlišností. Je to případ vynikajícího českého myslitele, filosofa a theologa (protestantského), v mezidobí mezi válkami evropského, po válce dokonce světového významu, který se rozhodl spolupracovat se socialistickým

hnutím (ovšem jiným, než bylo národně socialistické hnutí německé), který byl ochoten omlouvat některé jeho zločiny (nebo je vidět méně nebo menší), protože je nutno rozlišovat mezi obrovskými dějinnými procesy a mezi dočasnými vnějšími formami, mezi skutečným historickým děním a mezi projevy toho, jak se v revoluční době zvedá kal ode dna, kal, kterým je proud snad znečištěn, ale jímž nemůže být ovlivněn; případ muže, který sice nikdy nevstoupil do politické strany (a nenosil nikdy rajtky ani nehajloval), ale který se hned v únoru 1948 stal členem Ústředního akčního výboru a po dvě desetiletí na mezinárodních fórech usilovně a bezvýhradně obhajoval politiku, jejíž lepší představitelé dnes přiznávají, že spáchané zločiny byly větší, než jsme si mnozí byli schopni a připraveni vůbec připustit (dokud jsme to nezačali – byť ve zmírněné již podobě – pociťovat na vlastní kůži).

Do tohoto čísla byl mimořádně zařazen jako dokument příspěvek o filosofickém významu J. L. Hromádky. Záměr článku se mi zdá poněkud kuriózní, jak musím přiznat; autor naznačuje dost paradoxně, že tento význam se může v budoucnosti blízké nebo i vzdálené teprve ukázat, protože zatím o tuto stránku nikdo nejevil zájem. Nu, třeba tomu tak bude: ale nemělo by to odvést širší pozornost od podobného problému, který zjitřil francouzské myslitele, esejisty i žurnalisty a vlastně celou intelektuální veřejnost. V čem měl Hromádka politicky pravdu a v čem se hrubě mýlil? Kde jsou intelektuální, theologické a filosofické kořeny jeho omylů a selhání? A kdo vlastně se může považovat za oprávněného tyto otázky posuzovat? Jaké předpoklady k tomu takový posuzovatel musí mít? Co všechno musí vědět, znát, doložit? Před jednadvaceti roky začala jakás takás diskuse o našich současných dějinách, ale byla abruptně přerušena vojenskou intervencí a těmi, kdo se stali novými gubernátory a kteří dodnes neodešli ze scény. Možná, že filosofové (a theologové) opravdu mohou nechat historikům, aby zaznamenali něco o zvednutém revolučním nebo protirevolučním kalu. Ale rozhodně nemohou v žádném případě nechat stranou, jak se v oné době „zvednutých kalů“ chovali a jak jednali velikáni, přinejmenším velikáni pro naše poměry (jako např. vynikající umělci, vědci, novináři, myslitelé, představitelé církví atd. atd.).

Soudím, že skutečný stav národní mravnosti, mravního povědomí, mravní vyspělosti, kultivovaného svědomí, duchovní zralosti (nebo nezralosti, ovšem!) atd. se vyjeví teprve tehdy, až se začneme zabývat takovými problémy, jako je vztah Heideggera k nacismu – nebo vztah Hromádky ke komunismu. (Samozřejmě tu nejde jenom o Hromádku nebo jenom o Heideggera; dokonce ani hlavně o ně nikoliv, podobně jako dnes ve Francii nejde především o Heideggera, ale o Francouze samotné. A u nás vůbec nemusíme začínat jen takovým Hromádkou; můžeme si vybrat hojně jiných – napadá mi Mukařovský, Talich, ba ještě Šusta, a mnozí jiní, v neposlední řadě Patočka.)

To je možný způsob, jak si konečně udělat obraz o sobě. Ti velcí v sobě vždycky nesou něco z té společnosti, v níž vyrostli a nad níž se povznegli. Když budeme soudit je, budeme zároveň posuzovat sebe a to, co jsme my udělali nebo neudělali. Nejde o to, ty velké exkulpovat – ať už proto, že byli velcí (a je tedy třeba omlouvat jejich lidské nedostatky), anebo proto, že to byli také lidé jako my (a my jsme to dělali také tak, jenže to nebylo vidět a není zajímavé, když by o tom někdo chtěl mluvit nebo psát). Právě naopak: chceme-li se vyhnout falešným reakcím na minulost, špatnému svědomí a nějakým dalším politováníhodným důsledkům, jež to může přinést, musíme na velkých postavách řešit své vlastní problémy.

Tv.